

Dr. h. c. Teodor Elze.

Spisal m. p.

Sedemdeset! Kakó rad bi bil napisal slavnostni spis slovenskemu starini ob sedemdesetletnici njegovi! Milo se storí človeku, mislečemu, kakó malo naših vrlih móž doseže to svetopisemsko starost. V najlepši dôbi jih objame »zádnja ljúbca — béla směrt« národu v največjo žalost in izgubo. Kje naj poiščemo vzroka temu sila žalostnemu prikazu? Kje je kal tej nesreči? . . . Kruti boj z življenjem v mladosti! . . . Národní modrijan sicer pravi, da je siromaštvo mati zdravja; toda ta izrek moramo tolmačiti le »cum grano salis«, zakaj dejansko razmerje ga izjaluje. Povsod vidimo, kakó padajo v rano jamo v najjači moški dôbi, ko bi smeli od njih pričakovati najkrasnejših, najdovršenejših umotvorov, dejanj! Toda »Slovenec nima sreče!« — — — Zató pa od vseh straní jako navdušeno in vzgledno požrtvovalno pozdravljajo ustanovitev prepotrebneга nam društva »Radogoja«. Vivat, crescat, floreat! Takó bodemo otimali in ohranjali národu čile, delavne močí do visoke dôbe, kakeršno dosežajo pri drugih národih možjé, ki utrjujejo národno zavest ter širijo národno čast in slavo. Takó si zagotovimo ne le razvoj našega malega národa v vseh njegovih potrebah, temveč tudi njega obstanek; zakaj vsak národ, ki hoče vztrajati na svetovnem pozorišču, mora biti svet záse.

Toda kam smo zašli?

Sedemdeset! . . .

Izredno veseli porabljamo ugodno priliko, da napišemo nekoliko slavnostnih vrstic o móži, ki si je pridobil nemalo zaslug za najživahnejšo, a tudi dolgo najtemnejšo dôbo naše književnosti, o *dr. Teodorji Elzeji*.

Prokletstvo je tiščalo ob tleh vse, kar je bilo in ker je bilo v zvezi s protestantstvom. Pregarjali in dušili so je na vseh stranéh. Slovenska dežela je prebila hude dneve. Ljudstvo je trpelo na duši in na telesi. Iztirali so iz dežele neukrotne in neupogljive propovedovalce luteranske; zakaj uničiti se mora najprej oseba, nositeljica načel, da se tem lože uduší načelo sámó! Izkopali so mrličé iz grobov; z ognjem in mečem so uničevali sléharni sled protestantstva; izgnali so iz dežele Lutrove privržence, cele vozove knjig so požigali na raznih krajih. Takó so priborili tlá katoličanstvu. In vender: kdo je bil kriv, da je sploh moglo priti v deželo protestanstvo? Uresničile so se zlate besede Inocencija III., ki jih je izgovoril leta 1215. na lateranskem koncilu, da »vsa popačenost ljudstva izvira poglavito od duhovščine. Če greší duhovnik, maziljenec, storí, da greší ljudstvo«.

Toda ni ga bilo Slovenca, ki bi se bil lotil temeljito proučiti óno žalostno-veselo dôbo, da bi jo nam bil pokazal v pravi luči brez strastí,

stvarno, kakor zahtevajo znanstveni zakoni, nikar pa, kakor želé krogi, ki bi radi uničili sled na óno živahno dóbo, kakor se jim je že posrečilo udušiti celó spomin na Cirilo-Methodijske čase, takó da se jim je zdel v XVI. veku slovenski jezik poleg madjarskega prebarbarski za knjigo.

Ali prišli so možjé, ki so proučevali to dóbo, po krivici takó razvpito. Razpršili so vlažno meglo, ki je branila jasni pogled v daljne čase. In med njimi je v prvi vrsti naš slavljeneč, ki je lekar priobčil v drugem zvezku letopisa, katerega izdaja zgodovinsko društvo protestantsko v Avstriji, spis: »Die slovenischen protestantischen Katechismen des XVI. Jahrhunderts« str. 79.—100. Le-tá spis je le prvi del obširnejšega spisa, ki bode obsežal tudi postile, molitvenike, obrednike. S tem bode nekako sklenil svoje štiridesetletno delovanje na tem polji. Naključje pa je nanese, da praznuje letos tudi svojo sedemdesetletnico, kar nam daje prijetno priliko, da mu postavimo majhen spomenik v naši književnosti, katere najstarejšo dóbo nam je pojasnil z velikim trdom, z nemalimi žrtvami.

Žal, da ni veliko, kar moremo povedati o njega življenji. Še te drobtinice smo dobili sila težko.

Teodor Ljudevit Elze se je porodil leta 1823. v Altnu pri Desavi na Anhaltskem. Šolal se je v Desavi. Od leta 1842. do leta 1845. se je izobražal na vseučiliščih v Tübingnu in v Berlinu. Končavši te studije, živel je šest let na Laškem, na Nemškem in v Avstriji. Leta 1852. je bil imenovan za protestantskega župnika v Ljubljani. Odtod je odšel leta 1865. v Meran na Tirolskem. Od leta 1869.—1891. pa je služboval v Benetkah, kjer še živi kakor zasebnik.

Svoje ure je porabljal naš slavljeneč zeló pridno. Učil se je raznih predmetov poleg ónih, ki jih je terjäl njegov poklic. Bavil se je z zgodovinskimi studijami, zanimala ga je numismatika, baval se je z modernimi jeziki. Kolikor sem mogel dognati, govori razven materinega jezika tudi francoski, laški, angleški — njega že mrtva soproga je bila angleškega rodú. Ali tudi slovenščine si je prisvojil toliko, da dosti dobro umeje Dalmatinovo Sveto pismo, katero si je bil kupil.

Takó se je usposobil, da je lahko prevzel guvernersko službo pri severonemškem princi.

Predno je prišel župnikovat v Ljubljano, prebil je sósebnó zanimljive in živahne dneve na Laškem, zlasti v Firenciji, v ónem navdušenem krogu, ki je pripravljäl združitev nesrečno razklanega polotoka. Káj rad se spominja ónih navdušenih in navdušujočih časov, in morda dobimo še kdáj vrlo zanimljive spomine njegove. Škoda bi bila, ako bi jih vzel s seboj v tihi grob, kakor to storé — Bogú potoženo — slovenski veljaki. Opominjam le, kolike važnosti bi bili Trstenjakovi spomini! —

Leta 1852. je prišel v Ljubljano, kjer je našel zbor pridno delujočih, navdušenih mož, ki so se natecali orati dosedaj skoraj popolnoma neobdelano polje domače zgodovine.

Kakor mnogo drugega, kar je koristilo duševni in telesni blaginji narodov, poklical je na dan vrli nadvojvoda Janez zgodovinsko društvo v Gradci. Odtod so ustanavljali podružnice, ki so si pridobile za poznavanje domače zgodovine nevenljivih zaslug. Takó so jo otvorili tudi v Ljubljani. Mnogo rodoljubnih mož je stopilo v kolo ter pridno podpiralo proučevanje in razjasnjevanje domače zgodovine. Dandanes si niti ne sanjamo, kakó pridno, kakó požrtvovalno so zastavili svoje moči, da bi pospeševali početo delovanje, možjé, katerim je že njih stanovska dolžnost jemala obilo časa, povzročevala veliko truda, zahtevala od njih žrtve in zatajevanje. Vse to vzmore plameneča navdušenost, iskrena ljubezen. Sevêda, tačas je prešinjalo srca, dvigalo prsi upanje, da dobodo národje svoje pravice, da razpadejo lanci, pod katerimi so vzdihovali tlačani v razmerji, človeka ne vrednem. Zlasti Slovani, posebe Slovenci so se vzdramili, zavedli se svojih pravic. Ti so se potezali za politiške pravice, drugi so orali na književnem polji ter se trudili povzdigniti dosedaj malone izključno versko književnost slovensko. Da je zgodovina morda najmočnejši motor v življenji národovem in v življenji posameznikovem, tega menda ni treba šele dokazovati. Zató pa moramo zeló zahvaljati óne možé, ki so vztrajno delovali in razjasnjevali domačo, sevêda ne bogato zgodovino. Pomilovati moramo le, da so politiške meje društvu odmerile področje, dasi bi pač moral vsakdo vedeti, da politiška nasilna meja ne loči národov. In takó vidimo v Ljubljani kranjske zgodovinarje, ki so kakor čebelice zbirali kamenje za lepo zgodovinsko poslopje, za kranjsko zgodovino, katero je pozneje sestavil A. Dimitz. Društvo je imelo svoj arhiv, svojo knjižnico in je leta 1846. začelo izdajati izvestja, ki pa so končala leta 1868. V teh izvestjih je nakopičenega veliko gradiva — vender ga je treba rabiti zeló — oprezno. V svoji navdušenosti je prišel marsikdo s pota, in v društvu samem se je začela gibati opozicija, ki je dala duška svojemu mišljenju na občem zboru dné 15. avgusta 1858. leta. Uprli so se (Dežman) osobito Trstenjakovim spisom, katere je sam Miklosich obsodil v „Slav. Bibl.“ II. pg. 169. Nató predlaga ljubljanski evangelijski župnik, naš slavljeneec, naj se izvoli redaksijska komisija dveh gospodov. Njegov predlog je obveljal. (*Mitth. f. Krain.* 1858. str. 34., 35.).

Tega društva se je oklenil tudi Teodor Elze. Njega je morala pač še posebno zanimati zgodovina protestantstva na — Kranjskem. Odločil se je tudi, da spiše zgodovino kranjsko v XVI. veku. Gradivo mu je raslo in raslo, in vender je bilo treba raziskati še mnogo nejasnih stvaríj. Zató je

začel priobčevati razne članke, rezultate svojega delovanja. Veliko njegovih spisov bereš v omenjenih izvestjih.

Zbiral je gradivo za svoje studije po raznih arhivih na Kranjskem. Delo je bilo sitno, težavno, še posebe zánj, ki je protestant. Saj se še drugim zapirajo marsikateri arhivi, ki hranijo veliko važnega iz davnih časov! Vzroki so raznovrstni. Morda bode kdaj prilika, da nekoliko obširneje izpregovorimo o tej pereči, žalostni stvari.

Skoro pa se je uveril naš slavljenec, da hrani kranjska dežela morebiti najmenj listin in drugih prič, zlasti iz óne dóbe, katero se je namenil opisati. Zató je iskal podatkov v sosednih deželah in odpotoval na Nemško, kjer je našel, osobito v Stuttgartu in v Tübingnu na Virtembergem, obilo knjig in listin, katere je pridno izčrpaval in prepisaval na mestu samem, ne pa kakor je delal nekdo, ki si je dal poslati v domovino listine, da jih prepiše ter priobči, pa niti ne takó, da bi nas zadovoljilo; zakaj kadarkoli se mu je poljubilo — pokaj pa, kdo vé? — omenil je kár na kratko listino ter takó često izpustil in prezrl važne podatke. —

Takó se je posrečilo gospodu Elzeju zvédeti o knjigah, o katerih prej ni bilo ne duha ne sluha. Toda pri tem ni ostal. Kjerkoli je upal najti slovensko knjigo iz protestantske dóbe, ni ščedil ni novcev ni truda. Takó je posetil vse važne knjižnice na Nemškem. Iz imenika slovenskih protestantskih knjig, katerega si je sestavil, uverimo se lahko, da jih je največ na inih, nemških knjižnicah — kar je za nas sicer ugodno, a tudi — žalostno. Od vseh teh knjig si je prepavziral ali dal prepavzirati naslovne strani. Takó si je nabral krasno zbirko, za katero ga lahko zavidamo. Na njo bodi opozorjena naša »akademija« — si licet parva componere magnis — da svoječasno otmè to zbirko pogube ali razpršitve . . .

Priobčiti prvo samostojno delo o teh studijah je našemu slavlencu ponudila prilika, ko je praznoval leta 1863. petindvajsetletnico svojega pastirovanja evangelijski superintendent g. Gottfried Franz.

Tega leta izide knjiga: »Die Superintenden ten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts. Von Theodor Elze, evangelischem Pfarrer in Laibach. Wien. Druck von Carl Gerold's Sohn.« 1863. 8°. VIII + 60 str.

Ta knjiga je dandanes že zelo redka. Vender pa je velike važnosti za spoznavanje protestantske dóbe na Kranjskem. Koliko truda mu je prizadela knjižica in kaj je nje namen, pripoveduje nam kratko in jedernato v predgovoru: »Nicht eine ausführliche und vollständige Geschichte der evangelischen Superintenden ten in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts — denn das wäre zugleich fast eine vollständige Geschichte der evangelischen Kirche in diesem Lande überhaupt — sondern möglichst voll-

ständige Lebensbilder derselben zu geben, ist die Absicht dieser Schrift. Wie schwierig diese Aufgabe ist, weiss niemand besser als der Verfasser selbst, der sich nun seit mehr als zehn Jahren mit der Erforschung dieses bisher so unbekannten Theiles der evangelischen Kirchengeschichte beschäftigt hat. Dalje pripoveduje, da je vestno porabil: Valvasorja; Waldana; Schnurrerja; Dobrowskega; Sillema; toda le malo je bilo posneti iz teh pisateljev. Porabil je dalje izvestja zgodovinskega društva kranjskega, »Notizenblatt« ces. znanostne akademije na Dunaji, Radicsevega »Herbarta«; Hurterjevega »Ferdinanda II.«; Sixtovega »Vergerija« in Strausovega »Frischlina«. Toda mnogo je »unrichtig, einseitig und unzuverlässig«, takó da mora zgodovinar sam vse proučiti in preiskati.

Nató podaja živote: 1. Primus Truber (1.—29.); 2. Sebastian Krel (30.—32.); 3. M. Christoph Spindler (33.—49.); 4. Bartholomäus Simplicius (50.—51.); 5. M. Felician Truber (52.—60.).

Da ujameš tod in tam v tej knjižici napake, priznava gospod Elze sam, zakaj »dies diem docet«; vendar pa je te oskodnosti popravil v poznejših spisih, kolikor je bilo mogoče.

Ali v tej knjižici ni prvič opisal Trubarjevega življenja. Leta 1857. so slovesno otvorili protestantsko cerkev v Celji. Pri tej priliki je govoril gospod Elze slavnostni govor, ki je natisnjen v predgovoru brošure: »Die Einweihung der Andreaskirche«. Letó je prečastitega gospoda Orožna sila užalilo, zakaj »der Verfasser, Theodor Elze, Pastor in Laibach, . . . sucht . . . manches Unwahre an den Mann zu bringen . . .« Cf.: »Das Bisthum und die Diöcese Lavant. 1880. III. Theil.« str. 67 . . . Na str. 123. pa imenuje to početje: »Geschichtsfälschung«.

Začudil sem se nemalo, prebravši to rezko sodbo sicer zaslužnega gospoda Orožna. Nevedoč si razložiti te stvari, obrnil sem se do prijaznega mi gospoda dr. Elzeja. Nató mi je odgovoril takó-le: »Was meine Vorrede zur »Einweihung der Andreaskirche« 1857 betrifft, so enthält die darin enthaltene Biographie Trubers noch sehr viel Unrichtiges, was ich später in den »Superintendenten« 1863 verbessert habe, wie auch diese wieder in späteren Aufsätzen verbessert wurden — dies diem docet . . . Das auf die »Andreaskirche« Bezügliche aber enthält gar keine Forschung, sondern — wie ich auch (vielleicht zu undeutlich) angedeutet habe — die Lokalsage über dieselbe . . . Ich nannte daher diese Kirche »sagengeschmückt«, und Hr. Orožen wusste damals ausser seinem artigen Vorwurf der »Geschichtsfälschung« nichts weiter zu sagen, als dass »er von solchen Sagen nie etwas erfahren habe«. Natürlich war es mir nie der Mühe wert, derartige Aeussereungen weiter zu berücksichtigen. Es galt mir derartige Polemik nichts,

die stets weiter gehende Erforschung der geschichtlichen Wahrheit alles. Und so stets noch heute.«

Orožnova sodba se mi ni videla le trpka in rezka, ampak naravnost krivična, kar dokazuje že to, da leta 1880. ne pozna drugih važnih spisov Elzejevih.

Drugi Elzejev strokovnjaški spis je 2.) »Primus Truber und die Reformation in Krain« v Herzoga »Realenciklopädie für protestantische Theologie und Kirche.« Band XXI. Gotha 1866. 8°. (pg. 360.—379.). Ta spis podaja na devetnajstih straneh krasno sliko protestantstva na Kranjskem. Le-tá in gôri omenjeni »Superintendentje« so vrlo rabili A. Dimitzu, spisujočemu kranjsko zgodovino. Da bi pa le-tú obširneje govorili o teh in drugih spisih, zavêdlo bi nas predaleč od našega namena; dovôlj je pač, da navedemo njega spise, kolikor smo jih zvédeli. Žal, tudi v tem ne moremo podati ničesar popolnega. Vender pa je razvidno iz njih, kakó plodno je deloval v raznih strokah.

Izmed vseh spisov, katere lekar navedemo, pa moramo še posebe imenovati slavnostni spis: 3.) »Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Festschrift von Theodor Elze, evangelischem Pfarrer in Venedig. — Tübingen. Verlag und Druck von Franz Fries.« 1877. IV + 109 str. — Ta ukoviti spis, ki je pojasnil, kakó je bilo mogoče, da se je takó hitro udomačila na Kranjskem Lutrova vera, prinesel je gospodu Elzeju diplomo častnega doktorstva, katero mu je poslalo v priznanje vseučilišče v Tübingnu.

Njegovi spisi, kar nam jih je bilo mogoče zvédeti, so:

I. Zgodovinski.

A) O reformaciji na Kranjskem.

1. Primus Trubers Denkmal in Derendingen. Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1861, str. 63.
2. Die Anfänge der Buchdruckerei in Krain. Ibidem 1861. str. 90. in 1863. str. 11.
3. Budget des evangelischen Gymnasiums in Laibach. Ibid. 1862. str. 110.
4. Ueber Hitzingers Berichtigung einiger Punkte in Primus Trubers Leben. Ibid. 1864. str. 85.
5. Besprechung von Radics' Herbart VIII. von Auersperg. Blt. aus Krain št. 13., 14., 15.
6. Primus Truber. Ergänzungsheft zum Lesebuche f. d. oberste Klasse der evangelischen Hauptschulen in Oesterr. Wien 1863. str. 330. d.
7. Die evangelischen Kirchenrätthe in Steiermark, Kärnten, Krain und Görz während des XVI. Jahrhunderts. Prot. Blt. f. d. evang. Oesterr. 1863. št. 35.

8. Zur Geschichte der evang. Kirchenbegängnisse in Innerösterreich während des XVI. Jahrhunderts, Prot. Blt. f. d. evang. Oesterr. 1864. št. 13.

9. Besprechung von: Kausler und Schott: Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog v. Württemberg, und Peter Paul Vergereius. Lit. Centralblatt in Leipzig. 1876. št. 8.

10. Die Einweihung der neuerbauten evang. Christuskirche in Laibach. Enthaltend die Ansicht der evang. Kirche und die bei Gelegenheit deren feierlichen Einweihung abgehaltenen Reden. Laibach. 1852.

11. Kurze Geschichte der evang. Gemeinde in Laibach im 19. Jahrhundert. Evang. Glaubensbote. Villach. 1856.

12. Die Einweihung der neugegründeten evang. Andreaskirche in Cilli am 25. März 1857.

13. Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts. Wien. 1863. 8°. VIII + 60 str.

14. Primus Truber und die Reformation in Krain. Herzog: Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche. Band XXI. Gotha. 1866. 8°. Str. 360.—379.

15. Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Tübingen 1877. vel. 8°. IV + 109. str.

V »Jahrbuch-u der Gesellschaft f. d. Gesch. des Protestantismus in Oesterreich« je priobčil nastopne spise, ki so tudi večinoma posebe odtisnjeni:

16. Die Anfänge des Protestantismus in Krain. 1880. 8°.

17. Paul Wiener, Mitreformator in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evang. Bischof in Siebenbürgen. 1882. 8°, str. 1.—52.

18. Die frühesten Opfer des Protestantismus in Kärnten, 1883. 8°.

19. Die slovenischen protestantischen Gesangbücher des 16. Jahrhunderts. 1884. str. 1.—39.

20. Zur Geschichte der Reformation in Krain. 1891. str. 171.—179.

21. Die slovenischen protestantischen Katechismen des XVI. Jahrhunderts. 1893. str. 79.—100.

B. Občezgodovinski:

22. Urkundenregesten aus dem gräfl. Auersperg'schen Archive in Auersperg. Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain 1861. str. 11.

23. Urkundenregesten aus d. Archive des Schlosses Ortenegg. Ibid. str. 61.

24. Urkundenregesten a. d. Archive des Schlosses Graffenegg. Ibid.

25. Beiträge zur fünfhundertjährigen Gründungsfeier von Neustadtl in Unterkrain von Th. Elze, A. Dimitz, A. Kraus und Dr. H. Costa. Ibid. 1865. str. 25.

26. Za bivanja v Ljubljani je izdajal: Jahresberichte der evang. Gemeinde in Laibach.

27. Gotschee und die Gotschewer. Laibach. 1861.

II. Teološki.

28. Razne propovedi in različni govori.

29. Spisi in doneski v različnih cerkvenih listih.

IV. Germanistiški in beletristiški.

30. Die Sage vom Schloss in Laibach. Mittheilungen. 1853. str. 79.

31. Die deutschen Familiennamen in befehlender Form. 1860.

32. Zwerg Laurin. Meran. 1867.

33. Der Norggsbrunnen am Martingerberge. 1863.

34. Tirol und das Eggenlied. Augsb. Allg. Ztg. 1874. št. 251.

35. Maiblumen. Gedichte. Tübingen. 1876.

36. Razni spisi so raztreseni v časopisih »Ueber Land und Meer«; »Ausland«; »Dioscuren«; »Daheim« i. t. d.

37. O Shakespearu je pisal v: »Shakespeare-Jahrbuch« V, XII, XIII, XIV, XV. — »Dioscuren« 1883. (Villa Belmont), 1886 (Bianca Collalto).

V. O numismatiki:

38. Numismatische Studien zur Culturgeschichte. Mittheilungen. 1856. str. 73.

39. Die Münzen Bernhards Grafen von Anhalt, Herzogs von Sachsen. 1. snopič. Berlin 1870. 2. snopič. Berlin 1881. Tretji snopič še pride. — Končno naj še omenimo:

40. Gesch. der prot. Bewegungen und der deutschen evang. Gemeinde in Venedig. Leipzig. 1883. in

41. Razne spise v: Rivista Cristiana. (Mart. Lutero alla Dieta die Vormazia 1875. i. t. d.).

S tem pa nikakor nismo navêdli vseh njegovih spisov, katerih je legija.

Predno završimo le-tá oskromni život, naj povémo še o prijaznem naključji, ki je naklonilo našemu slavljencu veliko književno redkost.

Kakor je obče znano, bilo je določeno, da natisne Dalmatinov prevod Svetega pisma Janez Mandelc (Manlius, Männel) v Ljubljani. Natisnil je že prvo pôlo na poskušnjo, kâr pride ukaz, da se mora zatrei njegova tiskarna. — No, nekega dné pride, če se ne motim, bukvoez h gospodu doktorju Elzeju v Benetkah ter mu prinese staro tiskano pôlo. Kakó se začudi gospod Elze, držêč v rokah poskusno pôlo Mandelčevega tiska Dalmatinove biblije!

Taka je usoda knjig in spisov!

Končajmo! Žal nam je, da ne moremo podati popolnega života o dr. Elzeji, ki je tolikanj zaslužen za poznavanje naše protestantske književnosti. Toda prijazni čitatelji naj blagoizvolijo čislati i dobro voljo, kjer nedostaje moči; zakaj oskromnost sicer vzgledno prijaznega in uljudnega gospoda Elzeja preseza le še njegova učenost. Srčno želimo, da nam ga mili Bog ohrani še dolgo dolgo čilega in zdravega, da še kdaj izide njega že obljubljeno delo: „Leben und Briefe Trubers“ . . .

O izšlem njegovem spisu »o katekizmih«⁶ pa izpregovorimo obširneje, ko izidejo i nadaljevanja.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

Ti stavki Neumannovi so uprav kremeniti; náme vsaj so vplivali silno. Težko, da bi se kateri čitatelj ubranil njih vtisku; težko tudi, da bi kdo katerega izmed njih izpodbil. In vender so vsi ti stavki takó prirodni in preprosti, da se mora človek čuditi, zakaj jih ni postavil že kdo drug pred Neumannom: pač pravo Kolumbovo jajce. Tudi jaz sem samó slučajno nalletel na Neumannove čitanke, ko sem si nabiral sploh nemške čitanke, da bi iz njih črpal primerne gradiva za pismene naloge, in bil sem po njih, naj priznam odkrito, kár očaran; in ko sem jih predložil na ogled v óni skupščini slovenskih filologov, ki se je sešla začetkom lanskega leta na poziv g. ravnatelja Wiesthalerja, da določi njega vadbam pisavo lastnih imen staroklasiških, tedaj se je čula o Neumannu le jedna sodba, da so njega čitanke izmed dosedanjih najizvrstnejša, in soglasna je bila hvala tudi o njih obsegu, zunanji ličnosti in — last, not least — o njih ceni. Že takrat smo sklenili, da jih kár najprej predložimo za slovensko-nemški nižji gimnaziji ljubljanski. Da tega sklepa nismo zvršili takoj, branili so nekateri pomisleki; vé jih uvažiti, komur so znane težave, katere treba premagati, ako se uvédi nova učna knjiga. Uveden je bil pri nas v I. in II. šoli (in je še) Prosch-Wiedenhofer, a v III. in IV. Kummer-Stejskal. Le-tá je vsekakor za naše razmerje neraben, ker je pretežaven, Prosch-Wiedenhofer pa, dasi izdelan po Lampljevi metodi, ima v prvih dveh zvezkih, zlasti v prvem še dosti lahkega, pripovednega štiva, ker sta se njiju izdajatelja kolikor toliko ozirala na nenemške gimnazije. Ker pa so bile največje pritožbe naperjene zlasti proti Kummer-Stejskalu, kazalo je vsekakor počakati, kakó se obnese III. in IV. zvezek Prosch-Wiedenhoferjev, zlasti ker sta se izdajatelja samá obrnila do